

DEMOKRACIE, PRAVDA & MÉDIA

aneb Jak se vyznat ve složitém světě

Výuka k aktivnímu občanství
a kulturní toleranci

Pracovní list 2:
PRAVDA

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Projekt „Občanské interkulturní vzdělání
– Aktivní občanství a kulturní tolerance“ je spolufinancován EU.

NARATIV

Svět kolem sebe vnímáme v příbězích – tzv. narativech. Jde o subjektivně motivované, stylizované mluvené nebo psané vyprávění. Narativ popisuje nějakou událost nebo problém a odhaluje příčiny i možné důsledky současného vývoje. Vždy jde ovšem o pohled konkrétního vypravěče, případně posluchačů, kteří s vypravěčem sdílí jeho pohled na určité skutečnosti. Jiný vypravěč však může k popisu stejné situace použít zcela odlišný narativ, který si také najde své publikum. Zastánci obou verzí téhož příběhu se přitom domnívají, že pravdivá je pouze ta jejich.

Ve třídě vznikly dva zcela odlišné narativy vztahující se ke stejnému problému. Jak byste krátce shrnuli příběh vaší skupiny?

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

O ČEM JE PŘÍBĚH?

Když jsme se snažili odhalit příběhy, které se skrývají v odpovědích na vybrané etické dilema, zaměřovali jsme se hlavně na obsah vyprávění a způsob, jak je příběh vyprávěn. Zjistili jsme, že příběh je tvořen **událostmi**, které spolu souvisejí a jsou v něm smysluplně uspořádány, **jednajícími postavami** a **prostředím**, ve kterém se dění odehrává.

Příkladem popisované **události** může být tvrzení, že *uprchlíci jsou invazní armáda přicházející dobýt a obsadit Evropu*. Proti tomu ale může stát jiná zápleтка, v níž jsou naopak *uprchlíci oběti války a potřebují pomoc*.

Postavy příběhu mají určité charakteristiky a motivy svého jednání. Uprchlíci mohou být představováni jako *nástroj dobytí Evropy v rukou tzv. Islámského státu pomýšlející na světovládu*. Vláda či bezpečnostní složky v takovém příběhu představují *silu zabraňující invazi a bránící západní tradice a způsob života*. Jiný narativ ale uprchlíky zobrazuje jako *nešťastníky prchající před jistou smrtí z válečných oblastí*, zatímco vládu a bezpečnostní složky kritizuje za nedostatek soucitu a humanity a odepření pomoci bližnímu.

Značně se může lišit také **prostředí**, kde se příběhy odehrávají. Česká republika může například představovat *zemi ohroženou příchodem lidí z cizích kultur*. Jiný vypravěč ale Českou republiku popíše jako *relativně bohatý vyspělý stát připravený pomoci lidem v nouzi*.

JAK JE PŘÍBĚH VYPRÁVĚN?

Prostřednictvím děje svého příběhu a charakteristiky postav či událostí nám mluvčí přímo sděluje, co si o popisované problematice myslí. Nepřímo můžeme jeho postoj zjistit i ze způsobu, jak nám příběh vypráví. Tomu se říká **diskursivní rovina vyprávění**.

Při odhalování diskursivní stránky vyprávění se můžeme zaměřit zejména na:

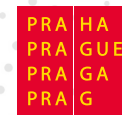
- posloupnost děje – co čemu předchází a kam to vede,
- více či méně skryté součásti příběhu: emoce, jazyk, přívlastky, použité výrazy, (ne)přítomnost odkazů na ověřitelné zdroje,
- co je v příběhu významné, na co je kladen důraz a o čem se naopak mlčí a v příběhu to zcela chybí,
- kdo je publikem příběhu – komu je vyprávění určeno.

Je ve veřejném prostoru někdo, kdo vypráví příběh podobně jako vaše skupina? Komu ho vypráví? Jaké emoce může u svého publika vyvolat? A čeho tím může dosáhnout?

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

UNIVERZÁLNÍ POSTAVY

Ve vašich příbězích vystupovaly tři typy postav: **viníci** problému, **trpící** oběti a **hrdinové**, kteří vše vyřeší. Možná jste si všimli, že ti, kteří v jednom příběhu sehráli roli hrdinů, se ve druhém stali viníky všeho neštěstí. Oběti z jednoho příběhu byli ve druhém případě přímo odpovědní za utrpení ostatních. Jde o univerzální postavy, které pomáhají vytvářet zápletku děje. Vzniká tak kostra příběhu – **interpretační rámec**, do kterého je možné vsazovat stále nové situace, události a děje. Publikum takového příběhu rozumí problému, jeho příčinám, projevům a řešením velmi podobně.

Kdo představuje oběť, viníka a hrdinu v příběhu vaší skupiny?

Kdo představuje oběť, viníka a hrdinu v příběhu, který vytvořila druhá skupina?

Hrdinové, viníci a oběti našich příběhů nám pomáhají, abychom se vyznali ve složitém světě okolo nás. Skrývá se ve zjednodušování reality prostřednictvím univerzálních postav i nějaké nebezpečí? Jaké?

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

TEORIE PRAVDY

Spor o povahu pravdy se táhne dějinami filosofie již od starověkého Řecka.

Podle **Protágorý** je pravda **subjektivní** a tudíž relativní. Každý člověk má svou pravdu, protože vždy záleží na tom, jaká kritéria k určení pravdivosti si sám zvolí.

Oproti tomu **Sókratés**, **Platón** nebo **Aristotelés** hájili **objektivní** pravdu, která je založena na platnosti určitých neměnných principů. Pravda existuje nezávisle na tom, zda jsme schopni ji poznat.

KRITÉRIA PRAVDIVOSTI

Lidé mají jen omezené možnosti, jak svými smysly zjistit, co je pravda a co nikoliv. Při ověřování informací proto používají různá kritéria pravdivosti. Podívejme se na nejznámější z nich:

★ **Korespondenční kritérium** – pravdivé je to, co se shoduje s poznanými skutečnostmi.

★ **Koherenční kritérium** – pravdivé je to, o čem jsou lidé přesvědčeni, a toto přesvědčení zapadá do jejich představy o světě.

★ **Pragmatické kritérium** – pravdivé je to, co odpovídá zkušenosti a co v praxi funguje.

Často využíváme k posouzení pravdivosti výroku **konsensuální kritérium**, podle kterého je pravdivé vše, na čem se shodne významná skupina lidí (např. odborníci), nebo **lidové kritérium** přisuzující pravdivost výrokům, které říká respektovaná autorita nebo o kterých panuje všeobecná shoda.

Uspěl by příběh vaší skupiny při posuzování pravdivosti podle jednotlivých kritérií?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

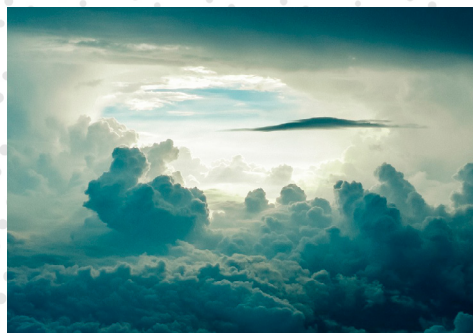
EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

ROZPOZNÁVÁNÍ VZORŮ

Proč je pro člověka tak těžké rozpoznat pravdu? Naše vnímání reality je totiž velmi omezené a naše smysly nás mnohdy klamou. Proto tak často dáme na **první dojem**, lidem přisuzujeme vlastnosti podle svých dřívějších zkušeností, vnímáme to, s čím souhlasíme a naopak přehlízíme to, co nezapadá do našeho pohledu na svět.

Lidský mozek vnímá realitu prostřednictvím dříve naučených vzorců a šablon. Proto když pozorujeme na obloze mraky, jejich tvary nám připomínají různé předměty a bytosti. Funguje to úplně stejně i s informacemi, které si spojujeme do souvislostí tak, aby odpovídaly našim představám o světě. Podobným způsobem jsme vytvořili i dva navzájem si odporující (ale vnitřně soudržné) příběhy.

POSTFAKTUALITA

Postpravda (angl. *posttruth*) byla vyhlášena slovníkem Oxford Dictionary slovem roku 2016. Tento termín popisuje situaci, kdy přestává být důležité, co je pravda a co nikoliv. Lidé si své názory a postoje vytvářejí spíše na základě emocí než podle ověřitelných skutečností.

S poklesem důvěry v tradiční média a proměnou charakteru jejich obsahu rovněž narůstá **riziko zneužití publika** – nastupují dezinformační a propagandistické weby. Lži a dezinformace jsou vydávány za „alternativní fakta“.

Setkáváme se například s tzv. **hoaxy**, tedy mystifikacemi, podvodnými či nepravdivými informacemi, které se nejčastěji šíří e-mailem nebo na sociálních sítích. Pokud však obsah hoaxy zapadá do našeho pohledu na svět, máme tendenci mu věřit a informace v něm už dále neověřovat.

Rozpoznat hoax přitom nebývá těžké. Ověřováním informací a shromažďováním hoaxů se zabývají některé weby (z českých například Manipulatori.cz, Hatefree.cz nebo Hoax.cz). Vždy se můžeme na obsah podezřelé zprávy zeptat také oficiálních úřadů a institucí.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

 Lidé mají tendenci vnímat pouze informace, se kterými souhlasí, a přehlížet ty, které jsou s jejich názorem v rozporu.
Pozorujete to i u sebe? Vzpomenete si na nějaký příklad?

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Níže jsou uvedeny dva hoaxy neboli nepravdivé informace, které kolují veřejným prostorem.
Jak byste postupovali při jejich ověřování?

- ★ Z Mnichova do Prahy přijíždí autobusy plné nelegálních migrantů. V Praze se migranti rozptýlí a nikdo neví, kam jdou a kde se pohybují.
- ★ Úřady v Mostě proplácejí Romům jízdu taxíkem.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

LITERATURA

Arendt, H.: *Mezi minulostí a budoucností*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002.

Bullock, J. a kol.: Partisan Bias in Factual Beliefs about Politics, *Quarterly Journal of Political Science* 10 (2015), s. 519–578.

Hájek, M., Havlík M., Nekvapil, J.: *Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec*, Sociologický časopis 48 (2012), s. 199–223.

Chatman, S.: *Příběh a diskurz*, Brno: Host, 2008.

Kolář, P.: *Pravda a fakt*, Praha: Filosofie, 2002.

Kolektiv autorů: *Filosofický slovník*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998.

Nakonečný, M.: *Sociální psychologie*, Praha: Academia, 2000.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

